

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԱՋԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ոստք և գործ. ասոնք են երկու լծակները, որոնք կը շարժեն զանգուածները. այստեղ մենք պէտք է նկատի առնենք Փրկչին թէ՛ խօսածները և թէ՛ իր գերազանցապէս մետաղական «գործը», հրաշքը: Որովհետեւ յաջորդ գլուխներէն մէկին մէջ արդէն պիտի պարզենք Յիսուսի վարդապետական կողմը, հոս պիտի բաւականանանք ներկայացնելով միայն արտայայտութեան ձևը, զոր անիկա կուտայ իր մտածումներուն, և այն մեթոտը՝ զոր կը գործածէ ատոր համար:

Ա. Յիսուսի ուսուցումին ձևը.

Ոստքի մը առաջին նպատակը լինելով հասկնալի ըլլալը, պէտք է գիտնալ թէ մեր Փրկչը ի՞նչպէս ներկայացուցած է Աւետարանը, ամբոխին մատչելի ընելու համար զայն: Գրիստոս աշխարհին կը բերէր վսեմ ճշմարտութիւններ. այնքան խորունկ էին այդ ճշմարտութիւնները, որ մարդիկ դարուց ի դարս պիտի խորանան անոնց մէջ, պիտի պեղեն զանոնք, առանց կարենալու սպառել անոնց աստուածային պարունակութիւնը: Արդ, իր ունկնդիրները մեծ մասամբ ժողովուրդի մարդիկ էին, զուրկ՝ կրթութենէ, հոգեւոր իմացողութենէ, և որոնց մտաւոր կեանքը ցամքած չորցած էր ձեւապաշտութեան մէջ: Ի՞նչ միջոցներ գործածեց Յիսուս այդ արգելքը ջնջելու, և անոնց նախապաշարումներուն և մտքի անձկութեան մակարդակին վրայ դնելու համար փրկութեան վարդապետութիւնները:

Դժուար չէ հաստատել թէ այդ արդիւնքին հասնելու համար անիկա կը գործածէ պարզամեղման մեթոտը, կերպ՝ որ կը կայանայ նկատի առնելուն մէջ վիճակը անոնց, որոնց կ'ուզուի բան մը սորվեցնել: Ամէն խելացի մանկավարժ անձանթէն ծանօթին, բարդէն՝ պարզին, ամէն օրուան փորձառութիւններէն նոյն ճշմարտութեանց յառաջդիմական գիւտին կը

դիմէ: Յիշել հարկ է նաեւ որ Յիսուսի գործը տղաքներու հետ չէր, որոնց դեռ կակուղ միտքը առանց ճիշդի ծալք կը ստանայ իրենց հարկադրուած կանոններուն համեմատ: Զինքը չըջապատող ամբոխները մեծ մասամբ կը բաղկանային չափահասներէ, որոնք աստուածային ճշմարտութեանց համար լաւ պատրաստուած մարդեր չըլլալէն զատ՝ երիտասարդ տարիքի անգիտութեան կը միացնէին նաեւ կազմակերպութեան աններող ոգին:

Այսպիսի ունկնդիրներու հանդէպ, որոնց վերաբերմամբ զգուշաւոր ըլլալու պէտքը այնքան անհրաժեշտ էր, Յիսուսի ուսուցումին կերպը պիտի ըլլար անշուշտ գէմ առ գէմ չընդհարիլ անոնց հաւատալիքներուն: Կը ջանայ զանոնք իրեն բերել, ոչ թէ քննադատելով իրենց գաղափարները, այլ զանոնք իրեն քաշելով՝ ճշմարտութեան պարզ և լուսաւոր ներկայացումով: Ընտրել է որ, լերան քարոզին մէջ, զոր օրինակ, Յիսուս ինքզինքը Մովսէսի տեղ կը դնէ (Մտթ. Ե. 21, 22, 27, 28) և ամենուրեք Աւետարանը իբրեւ նոր սկզբունք մը կը ներկայացնէ (Մտթ. Թ. 18): Իր վարդապետութիւնը հին գիծերու երկարաձգում մը չէ, օրէնքը կրօնքին պատեանէն դուրս ելած է և կ'իշխէ անոր վրայ: Բայց իր դրութիւնը այսպէս իցոյց դնելով հանդերձ, Գրիստոս կը ըզգուշանայ խիստ բանաձեւերէ, որոնք ամենէն զիրարհաւան ունկնդիրներն իսկ պիտի կարենային խրտչեցնել. անիկա կը ջանայ իր միտքը պարզել առանց վիճարանական կերպերու, փափկանկատութիւնը հաշտեցնելով միշտ անկեղծութեան հետ: Իր նպատակն է սիրտերուն մէջ դնել սերմեր, որոնք, աւելի ետքը, մեծնալով, պիտի փչրեն ջնջեն հրէութեան հինցած ձեւերը: Իր ընտրած մեթոտն է յառաջդիմական եղաջրութիւնը և ոչ թէ յանկարծական և բիրտ յեղափոխութիւնը:

Պատշաճեցումի այս հնարքը արդեօք հարկադրած է զՅիսուս ընդունելու, թէ իսկ առժամաբար, նախապաշարումներ՝ որոնց համամիտ չէր անշուշտ, բայց զորս ձեւապէս որդեգրելու պէտք կը զգար, ամբոխը չվշտացնելու համար: Այս է բացատրութիւնը՝ որ տրուած է Յիսուսի մասնաւորապէս սատանի գոյութեան մասին

ըրած խօսքերուն վերաբերմամբ: Բայց այսպիսի տեսութիւն մը կ'ազարտէ նկարագրիւր Յիսուսի, որ, ինչպէս պիտի ցուցնենք, սատանին զոյութեան հաւատալովն համար է որ իր աշակերտները կը զգուշացնէ անոր ազդեցութենէն: Ուրեմն Բրիստոս մակարդակին կ'իջնէ անոնց՝ զորս կ'ուզէ իրեն բերել, անոնց զաղափարներուն մէջ ճիշդ գտած կէտերէն ճամբայ կ'ընելով, աստիճանաբար բարձրանալու համար նուազ մատչելի և աւելի վսեմ ճշմարտութիւններուն, ինչ որ իրաւունք կուտայ մեզի ըսելու թէ աստիճանական ընթացքի յայտնի կերպն է որ կը գործածէ իր ուսուցումին մէջ:

Ամենէն առաջ, Տէրը, անցեալին փառած, կը բաւականանայ կրկնելով միայն Յովհաննէս-Մկրտչի քարոզութիւնը, որ ամփոփումն է Խորայելեան կրօնքին. «Ապաշխարեցէք, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից» (Մտթ. Դ. 17): Յետոյ, լերան քարոզին մէջ, պարզելով Աւետարանի սկզբունքը, իր վարդապետութիւնը կը ներկայացնէ իբրեւ հոգեկանացած օրէնք մը, որ սերոյ մէջ կեդրոնացած է: Աւելի ետքը, այդպէս կազմուած Թագաւորութեան յատկանիշերը նկարագրելով, իր առակներուն միջոցաւ ընտրանք մը՝ զտուժմը կը կատարէ ամբոխին մէջ (Մտթ. ԺԴ.), մինչև որ Փլիպպեան կեսարիայէն վերջը իր աշակերտներուն ուշադրութիւնը կը քաշէ իր անձին և կրելիք մահուան վրայ (Մտթ. ԺԶ. 21): Պարզ է թէ ընտանիքին այն պետին պէս, որ իր գանձէն դուրս կը բերէ «զհինն և զնորն» (Մտթ. ԺԿ. 52), Յիսուս ճամբայ կ'իլլէ իսրայելեան բարեպաշտութեան պէտքերէն, իմաստնօրէն կատարուած յառաջխաղացութեամբ մը ընդունել տալու համար ժողովուրդին՝ աստուածային այն ճշմարտութիւնները, որոնք կը պարունակէին օրէնքի ջնջումին սերմերը: P. Lobstein-ի բառերով, «Յիսուս այնպէս մը ըսաւ որ զինքը նախ կուհին. յետոյ ցոյց տուաւ եւ ի վերջոյ տուաւ ինքզինքը»:

Բայց բաւական չէր որ Բրիստոս ինքզինքը Հրէից մատչելի ընէր՝ անոնց ըմբռնումներուն կարեորութիւն տալու ընթացքով լոկ. պէտք էր որ այդ բանը ընէր անիկա իր լեզուովն ալ: Յիսուս գործ ունէր անմշակ, տրամաբանութեան կանոն-

ներու անվարժ և զպրոցի վերացական ոճը ըմբռնելու կարողութիւնէն զուրկ միտքերու հետ. այդ պատճառաւ անիկա կը զգուշանայ Աւետարանը անոնց ներկայացնելէ ժամանակին տրամասացական հնարքներուն համեմատ: Ծշմարտութիւնը չապացուցաներ անոնց, զայն ընդլայնելով կարկառուն գիծեր ունեցող պատկերներու միջոցաւ, որոնք ամենէն ըմբոստ իմացականութիւններուն հասկնալի կը դարձնեն զայն: Իր խօսքերուն մէջ յիշել կայ պիրկ և շինծու. իր մտածումները կ'ողակորուին եւ մարմին կ'առնուն ինքնին. կեանքի շարժումով առիկ՝ անոնք կ'անցնին միտքին առջևէն, իւրաքանչիւրն իր շարժունակով, իր զիմագծութեամբը, կորովով և արտայայտութեամբ շողարձակ: Խոնարհ մանուկները տեսնելուն պէս կը ճանչնայ և կ'ողջունէ զանոնք ժպիտով, մինչդեռ զիտունը անոնց մէջ կը գտնէ իմաստութեան խորութիւններ, զորս մարդկային զիտութիւնը չափելէ կը յոգնի: Յիսուս բանաստեղծն է կարծես որ իր ոսկի գաւազանովը զպաժը կը հրաշափոխէ: Գաղափարը՝ զոր մենք աշխատանքով կը տարբադատենք, ինք կ'ողակոչէ զայն ամենուն նայուածքին առջև զունագեղ և բարասուն, ծաղիկը՝ զոր մենք մեռած տերեւներու վիճակին մէջ կը ճանչնանք, ինք զայն մէկ ժայթքումով դուրս կը ցայտեցնէ իր գեղեցկութեան ամբողջ փայլին մէջ: Ասկից է կեանքի ներոյժութիւնը իր ուսուցումներուն, զորս Աւետարանները այնքան շնորհքով և պարզութեամբ կ'աւանդեն մեզի:

Այսու հանդերձ, պատկերը ինք միայնակ չի կրնար շինել խօսքը. զոհար մըն է ան՝ զոր պէտք է ընդելուզել: Շատ անգամ Բրիստոս զայն կը յեռու արեւելեան հանձարին չափազանց ընտանի դարձած հատու առածներէն մէկուն մէջ: Իրաւ է թէ ասոնցմէ շատ կայ երբայեցի մատենագիրներուն մէջ. բայց հոս, ինչպէս ամենուրեք, Յիսուս իր նախորդները շատ ետ կը թողու: Ոչինչ պիտի կարենար հաւասարել յստակութեանը սա բառերուն, որոնք անջնջելի ցուքով մը կը փայլին. «Տուք ըզկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ» (Ղուկ. Ի. 25). «Ծրագ մարմնոյ ակն է... իսկ արդ եթէ լոյսդ որ ի քեզ է՝ խաւար է, խաւարն ո՞րչափ եւս» (Մտթ. 2.

23): Երբեմն աւետարանական առածը յարակրծական դարձուած մը կ'առնէ, որ կը խթանէ մտածումը, հետաքրքրութիւն հրահրելով. «Թողէք մեռելոց թաղել զմեռեալս իւրեանց» (Ղուկ. Թ. 60). «Որ կամիցի զանձն իւր կեցուցանել՝ կորուսցէ զնա, և որ կորուսցէ զանձն իւր վասն իմ՝ գտցէ զնա» (Մտթ. ԺԶ. 25): Ինչ սլաքներ են այս խօսքերը: Հազիւ թէ արձակուած է նետը՝ ունկնդիրը իր հոգիին խորքին մէջ դարձուած է, և ի զուր կը փորձէ խել հանել զայն անկէ: Սլաքուած միտքը կը տանջուի, ուղեւոր դուրս բերել ճամբարտութիւնը՝ զայն ծածկող պսպղուն պատեանէն, որուն փայլը սկիզբէն շլացուցած էր զինքը:

Ինչպէս մանեակի մը նուրբ մարգրիտները, այդ առածները յաճախ իրարու միացած են աննշմարելի թելով մը: Երբեմն Յիսուսի խօսքը ինքնին լայն և ուժեղ բաղդատութեան մը մեծութիւնը կ'առնու. պատկերը, երկարաձգուելով, ալլաբանութեան մը կը վերածուի, կամ, եթէ պատմողական է ձեւը, առակի մը կը փոխուի ան, պատմուածքի մը արագ զննոցովը: Զորբորդ Աւետարանը հարուստ է այլաբանութիւններով, որոնց մէջ Յիսուս ինքզինքը երբեմն կը բաղդատէ բարի հովիւին և երբեմն որթատունկին հետ, որուն մշակը Հայրն է (Յովհ. Ժ. 1 և հտ. ԺԵ. 1 և հտ.), մինչդեռ առակը համատեսականներուն յատուկ սեռ մըն է. մանրանկար տաւած մըն է ան, երբեմն շատ սրտառու: Գրական առակէն (fable) կը տարբերի անիկա թէ՛ կեղծիքին հնարուածքովը (վասնզի աւետարանական առակը [parabole] իրականութեան պայմաններուն մէջ կը մնայ, մինչ գրական առակը զոր օրինակ կենդանիներուն կամ ծառերուն խօսիլ կուտայ) և թէ՛ զաղափարին խորքովը, այնու զի մինչ գրական առակը եսապաշտ բարոյականի մը եզրակացութեան կը յանգի, աւետարանականը՝ կը ծառայէ միայն իբրեւ պատեան փրկութեան վսեմ ուսուցումներուն:

Պէտք է զիտել նաև որ աւետարանական առակը, Յիսուսէ կիրարկուած իր ձեւին մէջ, դատաստանի մը միտքը կը յայտնէ. Աւետարանի բառերը որոշ կերպով կը ցուցնեն զայդ (Մտթ. ԺԳ. 10-15): Մոյլ ժողովուրդի մը զանգաղութիւններէն յոգնած՝ զայն կը պատժէ Յիսուս, անորմէ

հեռացնելով իր յամառօրէն ուրացած ճշմարտութիւնը: Այս պատճառաւ առակը տեսակ մը քող է, բաւական թանձր՝ Աւետարանը ծածկելու համար մեղսամած հոգիներէն, բայց թափանցիկ, լուստրամադրուած աշակերտներուն աչքին՝ անոր տալու համար հաճելի ձև մը, որ կը քաղցըրացնէ անոր հրապոյրը:

Այդ երկու ձգտումները արդարեւ կային Տէրը շրջապատող խառն ամբոխին մէջ: Ոմանք անդիմադրելիօրէն անոր մղուած կը զգային ինքզինքնին. անգէտներն էին անոնք, որոնք սակայն կ'ուղէին հասկնալ: Ուրիշներ, իրենց հոգիին խորքին մէջէն՝ երկրաւոր, անխորհրդած խանդավառութեան շարժումով մըն է որ կը հետեւէին Գալիլիացի մարգարէին: Արդ, քանի որ Փրկչին կամքն էր որ երեւին մարդոց ներքին դիտումները, առակը՝ այդ դտումը կամ ընտրանքը կատարելու համար գործածելի միջոցներէն մին էր: Խուզարկու միտքերը, լսելով զայն, կ'ուշխտտին՝ մինչև որ գտնեն, մինչ անսրամիտ ունկնդիրները զարմանք կը զգան այդպիսի արգելքի մը առջեւ, կը յոգնին աշխատանքէ մը՝ զոր անօգուտ կը գտնեն, և, խրաշելով, դուրս կուտան իրենց սիրտին աչքերուն մէջ ծածկուած անհաւատութիւնը: Եւ պէտք է զիտել թէ համատեսականներուն յատուկ ուսուցումի այս ձեւը Փրկչին մէջ կը ցուցնէ մտածումի կերպ մը, համանման անոր՝ զոր կը պարունակէ չորբորդ Աւետարանը, ուրիշ հասարակաց գետին մը՝ որուն մէջ պատահաբար ի յայտ կուգայ երկու պատմութիւններուն համաձայնութիւնը:

Փրկչին առածներէն և առակներէն զատ, Աւետարանները կը պարունակեն տախալին խօսքի ընդլայնումներ, որոնց ընթերցումը կը բացատրէ ամբոխին վրայ Յիսուսի թուղած տպաւորութիւնը (Մտթ. է. 28, 29): Պարզութիւն՝ միացած խորութեան, խիստ տրամաբանութիւն՝ զեղուն զգացմանց խոյանքներուն հետ դաշնաւորուած, քաղցրութիւն՝ զորովով խառն, որ սակայն, երբ հարկ ըլլայ, չի մերժեր բնաւ կծու հեգնութիւնը և զկծանքին բարկ շեշտը. այս և ուրիշ յատկութիւններ կը միանան իրարու հետ, այս պերճախօսութեան տալու համար անբաղդատելի մեծութեան նշկարագիր մը: Խանդով կամ սուրբ սըրտ-

մտութեամբ կը սարսռայ մարդ անպատճառ, կարգալով աւելի քան տասնեւինը դարեր առաջ արտասանուած այս խօսքերը, որոնք ըսուեցան օտար բարբառով մը, և որոնցմէ հակիրճ և հաստատական մասեր միայն հասած են մեզի: Ստուգիւ, եթէ Քրիստոս է «հոգի կենդանարար», ինչպէս կ'ըսէ Առաքեալը (Ա. Կրնթ. ԺԵ. 45), ու եթէ խօսքը գերազանցապէս հոգեկան գէնքն է, Յիսուսի խօսքը արդարապէս պիտի կարենայ բաղդատուիլ այն սուրին հետ, որուն ոչինչ չի կրնար զիմադրել, և որ ահարկու վէրք յառաջ կը բերէ հոն՝ ուր փրկարար կերպով չի զարնէր: Բայց այնքան ներկուռ այս ուսուցումը Փրկչին ազդեցութիւններէն մին միայն եղաւ. վասն զի Յիսուս իր վարդապետութիւնը կը պատկերազարդէ իր գործելութիւններով (action) և մասնաւորապէս գործերով (oeuvre), որոնց մէջ երևան կուգայ իր գործելութիւնը:

Ժ. Պ.

ՍԱՄԱՐԱՑԻՔ

Ի ՀՆՈՒՄՆ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

1. — Սամարացոց ծագումը.

Սողոմոնի յաջորդին՝ Ռոբոլամի թագաւորութեան ժամանակ հիւսիսի տասը ցեղերը բաժնուեցան Յուդայէն ու Բենեամինէն և Իսրայէլի թագաւորութիւնը հիմնեցին, որուն մայրաքաղաքները եղան յաջորդաբար Սիւքէմ, Թերսա ու Սամարիա: Վերջինս 721ին (Ն. Ք.) գրաւուեցաւ Ասորեստանի Սորգոն Բ. թագաւորէն ու այսպէսով վերջ գտաւ Իսրայէլի բաժանեալ թագաւորութիւնը:

Իր բնակիչները, թիւով 27,290 անձ, ըստ Սարգոնեան Տոմարի, տարուեցան Ասորեստան ու անոնց տեղ թագաւորը քաղաքացի, քութացի, սիւրիացի և այլն պատերազմական գերիներէ բաղկացեալ գաղթականութիւն մը զրկեց Սամարիա (Դ. Թագ. ԺԷ. 24). ապա, 715 ին, զրկեց նաև այլեւայլ ցեղերու պատկանող խումբ մը Արաբացիներ: Մօտաւորապէս քառասուն տարի ետք, Սեննքերիմի յաջորդին ժամա-

նակ, բաբելոնցի, եղիմացի և պարսիկ ուրիշ գերիներ ալ զրկուեցան: Բնիկներէն մաս մը միայն մնացած էին իրենց՝ երկրին մէջ:

Յիշեալ գաղթականները մոռցան իրենց քանի մը հեթանոսական հաւատալիքները՝ հին բնակիչներու ջանքերով ու քարոզութիւնով իրենց զրկուած ու Բեթելի մէջ բնակութիւն հաստատած աքսորական քահանայի մը, զոր իրենք խնդրած էին, որ պէսզի սորվեցնէ իրենց Եհովայի պաշտամունքը (Դ. Թագ. ԺԷ. 28): Սորվեցուց արգարե քահանան Հնգամատեանի պարունակած Օրէնքը, որ այնուհետեւ միակ ընդունուած օրէնքը եղաւ Սամարիոյ մէջ: Բայց Եհովայի պաշտամունքը ընդունելով հանդերձ՝ սոյն գաղթական ցեղերէն ամէն մէկը շարունակեց երկրպագել իր հայրենի շատուածներուն: Ամէն բարձունք իր չատուածը ունեցաւ ու ամէն քաղաք՝ իր ուրոյն կրօնքը (Դ. Թագ. ԺԷ. 29-44): Բաբելոնի գերութենէ դարձին իրենց կրօնքին հաւատարիմ Իսրայելացիները ամէնքը գրեթէ յարեցան Յուդայի Հրեաներուն, որպէս զի կարենան համարձակ պահել մովսիսական Օրէնքը ու ազատիլ նորիկ գաղթականներու հալածանքներէն: Միւս կողմէն Եզրաս ու Նեեմիա արտաքսեցին Յուդայէն այն քահանաները և Ղևտացիներն ու Հըրեանները որոնք օտարական կրիներու հետ ամուսնացած էին, ու ասոնք ապաստանեցան Սամարիա:

Ահա սոյն օրինազանց Հրեաներու, Սամարիա մնացած ու Եհովայի նուազ հաւատարիմ Իսրայելացիներու և քաղաքացի, արամէացի, պարսիկ ու արաբ գաղթականներու խառնուրդէն առաջ եկաւ Սամարացոց ազգը:

Սիրաքի Գիրքը այսպէս կը գրէ Սամարացոց մասին.

«Երկու ժողովուրդ կայ զորս կ'անգոսնկ հոգիս, եւ երրորդ մը՝ զոր չ'արժար իսկ ժողովուրդ անուանել.

Սիրիի քնակիչներն ու Փղշացիները,
եւ Սիւփնի լեռան իսլամ ժողովուրդը»:

(Սիրաք Ծ. 27-28)

Միմեանց աննմանակ այս տարրերուն վրայ յետոյ աւելցան նաև Յոյներ, Հռո-